

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
Έν Πειραιεΐ τῇ 11ῃ Φεβρουαρίου 2020.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ

**Η ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΕΤΙΜΗΣΕ ΤΗΝ ΑΓΙΑ Η΄
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΔΟ ΕΙΣ ΤΟΝ Ι. ΝΑΟ ΑΓΙΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.**

Ανακοινώσεις Μητροπολίτου Πειραιώς

Ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι δέν σταματᾶμε τήν ἀρίθμηση τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων στήν Ζ΄ (7ῃ) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδο τοῦ ἔτους 787 μ.Χ. κατά τῶν αἰρετικῶν καί χριστιανοκατηγόρων εἰκονομάχων, ἀλλά ἀριθμοῦμε ὡς Ἁγίες καί Οἰκουμενικές Συνόδους καί ἄλλες δύο Συνόδους : α) τήν ἐπί Μ. Φωτίου Σύνοδο τοῦ 879-880 μ.Χ., ἡ ὁποία εἶναι ἡ Η΄ (8ῃ) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδος καί β) τήν ἐπί ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Σύνοδο τοῦ ἔτους 1351 μ.Χ., ἡ ὁποία εἶναι ἡ Θ΄ (9ῃ) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδος τῶν ὁποίων τήν Οἰκουμενική περιωπή τῶν δύο αὐτῶν Συνόδων ἀνεγνώρισε ἀκόμη καί ἡ ἐν Κρήτη συνελθοῦσα «Σύνοδος».

Ἡ ἐν τῇ ἀγία Σοφία Η΄ (8ῃ) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδος συνεκλήθη στήν Κωνσταντινούπολη κατά τά ἔτη 879-880 μ.Χ. ἐπί βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο. Συμμετεῖχαν 383 ἅγιοι καί θεοφόροι Πατέρες ἀπό Ἀνατολή καί Δύση, πού ἐκπροσωποῦσαν τά πέντε Πρεσβυγενή Ὀρθόδοξα Πατριαρχεῖα, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Πα-

τριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μέγας Φώτιος, ο οποίος ήταν ο πρόεδρος της Συνόδου, ο εκπρόσωπος του ὀρθοδόξου τότε πάπα Ρώμης Ἰωάννου Η΄, Πέτρος ο πρεσβύτερος, μαζί με τόν Παῦλο καί τόν Εὐγένιο, ο εκπρόσωπος τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θεοδοσίου, Ἡλίας ο πρεσβύτερος, ο εκπρόσωπος τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μιχαήλ, Κοσμάς ο πρεσβύτερος, καί ο εκπρόσωπος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδοσίου, Βασίλειος Ἐπίσκοπος Μαρτυρουπόλεως.

Ἡ Σύνοδος συνεκλήθη, γιά νά παύσει τά σκάνδαλα, πού ἀκολούθησαν μεταξύ τῶν Ἀνατολικῶν καί τῶν Δυτικῶν, σχετικά μέ τήν Βουλγαρία καί γιά νά ἐνωθοῦν οἱ ἀποσχισθέντες Ἐπίσκοποι ἐξαιτίας τῆς ἀποπομπῆς τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου καί τῆς χειροτονίας τοῦ Ἁγίου Φωτίου. Ἡ Σύνοδος, ἐπίσης, ἀνεκήρυξε ὡς Οἰκουμενική τήν Ζ΄ (7η) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδο¹.

Τά κύρια θέματα, πού συζητήθηκαν στή Σύνοδο ἦταν τά ἐξῆς πέντε : α) τό πρωτεῖο τοῦ πάπα Ρώμης, β) τά λειτουργήματα στήν Ἐκκλησία καί οἱ μεταξύ τους σχέσεις, γ) τά τοπικά ἔθιμα, δ) ἡ ἀθρόα χειροτονία καί ε) τό Filioque, δηλ. ἡ παράνομη καί αἰρετική προσθήκη τῆς καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τά Πρακτικά τῆς Συνόδου αὐτῆς δημοσιεύθηκαν ἀπό τόν Ἱερό Δοσίθεο Πατριάρχη Ἱεροσολύμων στό βιβλίο του «Τόμος Χαῤῥς»², πού ἐκδόθηκε στό Ρήμιο τῆς Οὐγγροβλαχίας τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1705.

Ἡ Σύνοδος τῶν ἐτῶν 879-880 μ.Χ. ἔχει ὅλα τά χαρακτηριστικά τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί μπορεῖ νά χαρακτηριθεῖ ὡς Η΄ (8η) Οἰκουμενική Σύνοδος. Διασώζει ὅλα τά ἐξωτερικά καί ἐσωτερικά στοιχεῖα τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Ἡ Σύνοδος αὐτή εἶναι καί λέγεται Οἰκουμενική, ἐπειδή α) συνεκλήθη ἀπό τόν αὐτοκράτορα Βασίλειο τόν Μακεδόνα, β) παρέστησαν σ' αὐτήν οἱ εκπρόσωποι ὅλων τῶν Πατριαρχείων, προήδρευσε ἡ μεγάλη πατερική φυσιογνωμία τοῦ Μεγάλου Φωτίου καί οἱ εκπρόσωποι τοῦ ὀρθοδόξου τότε πάπα Ρώμης Ἰωάννου Η΄, γ) ἀσχολήθηκε μέ σοβαρά δογματικά, ἐκκλησιολογικά καί κανονικά θέματα, δ) οἱ ἀποφάσεις της ἀκολουθοῦν τήν διδασκαλία τῶν ἁγίων Προφητῶν, Ἀποστόλων καί Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. εἶναι σύμφωνες μέ τήν ὅλη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ε) ὑπῆρξε συμφωνία ὅλων τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν καί Ἀρχιερέων τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία φαίνεται ἀπό τίς ὑπογραφές τους στά διορισθέντα καί κανονισθέντα ἀπό τήν Σύνοδο, καί ἡ ὁποία συμφωνία εἶναι ὁ συστατικός χαρακτήρας, πού καθιστᾷ μία Σύνοδο Οἰκουμενική,

σύμφωνα με τόν ἅγιο Νικόδημο τόν Ἀγιορείτη³, καί στ) ἡ Σύνοδος αὐτή χαρακτηρίσθηκε ὡς Οἰκουμενική ἀπό πολλούς ἁγίους Πατέρες καί διδασκάλους, ὅπως τόν Θεόδωρο Βαλσαμώνα, τόν Νεῖλο Θεσσαλονίκης, τόν ἅγιο Νικόλαο Καβάσιλα, τόν Νεῖλο Ρόδου, τόν Μακάριο Ἀγκύρας, τόν ἅγιο Συμεών Θεσσαλονίκης, τόν ἅγιο Μάρκο Ἐφέσου τόν Εὐγενικό, τόν ὄσιο Ἰωσήφ Βρυέννιο, τόν ἅγιο Γεννάδιο Σχολάριο, τόν ἱερό Δοσίθεο Ἱεροσολύμων, τόν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμου κ.ἄ, ἀλλά καί ἀπό νεωτέρους, ὅπως τόν μακαριστό Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κυρό Χρυσόστομο Παπαδόπουλο, τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Ναυπάκτου καί Ἀγίου Βλασίου κ. Ἱερόθεο⁴, τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως κ. Ἱερεμία⁵, τόν Θεοφιλέστατο Ἐπίσκοπο Ἀβύδου κ. Κύριλλο Κατερέλο⁶, τόν αἰδεσιμολογιώτατο πρεσβύτερο π. Φίλιππο Ζυμάρη⁷ κ.ἄ.

Διαβάζοντας κανεῖς προσεκτικά τὰ πρακτικά τῆς Συνόδου αὐτῆς διαπιστώνει ὅτι ἡ ἴδια ἡ Σύνοδος ἔχει συνείδηση Οἰκουμενικῆς καί ἔτσι τήν τιτλοφοροῦν οἱ Βασιλεῖς, ὁ Μ. Φώτιος, οἱ λεγάτοι τοῦ τότε Ὁρθοδόξου πάπα Ρώμης καί τὰ μέλη Της. Ὁ ὄρος «Οἰκουμενική» ἀναφέρεται δεκάδες φορές στά πρακτικά. Ὅλα τὰ μέλη τῆς Συνόδου ἔχουν τήν συνείδηση ὅτι εἶναι συνέχεια τῆς Ζ' (7ης) Ἀγίας καί Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τήν ὁποία καί ἐπικυρώνουν ὡς Οἰκουμενική. Ἄρα, τό γεγονός ὅτι ἡ Ζ' (7η) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδος ἐπικυρώθηκε ἀπό τήν Η' (8η) Οἰκουμενική Σύνοδο, μεταξύ τῶν ἄλλων, δείχνει τήν σοβαρότητά της.

Μέ βάση τὰ παραπάνω δέν πρόκειται γιά κάποια πρωτοτυπία ἢ καινοτομία τό νά ἀποδεχθοῦμε, ὡς Ἱερά Μητρόπολη, ὡς Τοπική Ἐκκλησία, τήν ἐπί Μεγάλου Φωτίου Σύνοδο ὡς Οἰκουμενική καί νά τὰ τιμοῦμε ἐκκλησιαστικῶς.

Στό σημεῖο αὐτό κρίνεται ἀπαραίτητο νά γίνει μιά μικρή ἀναφορά σέ δύο ἀπό τὰ θέματα, πού ἀπασχόλησαν τήν Η' (8η) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδο γιά νά φανεῖ ἡ σπουδαιότητα τῆς Οἰκουμενικῆς Αὐτῆς Συνόδου. Τά θέματα αὐτά εἶναι Α) Τό πρωτεῖο τοῦ Ὁρθοδόξου Πάπα Ρώμης καί β) ἡ αἵρεση τοῦ Filioque

Α) Τό πρῶτο σημεῖο, πού ἀπασχόλησε τήν Η' (8η) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδο, σχετίζεται μέ τό πρωτεῖο τοῦ Ὁρθοδόξου πάπα Ρώμης. Ἡ συζήτηση, πού ἔγινε στή Σύνοδο μεταξύ τοῦ Μ. Φωτίου, τῶν ἀνατολικῶν ἐκπροσώπων, ἀλλά καί τῶν ἐκπροσώπων τοῦ τότε Ὁρθοδόξου πάπα Ρώμης Ἰωάννου Η', ἔδειξε ξεκάθαρα ὅτι ὁ Ὁρθόδοξος πάπας Ρώμης ἔχει πρωτεῖο μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀλλά μέ σαφῆ ἐκκλησιολογικά ὅρια, ὅπως

αυτά προσδιορίζονται από τον 34ο Άποστολικό Κανόνα. Δηλ. είναι πρώτος μόνο κατά τά πρεσβεΐα εντός και όχι υπεράνω της Έκκλησίας. Κατά την θεώρηση αυτή, κάθε Έπίσκοπος, πού δέν τηρεΐ τό πνεῦμα τοῦ Άποστολικοῦ Κανόνος, θέτει τόν ἑαυτό του ἐκτός Έκκλησίας και καθαιρεΐται ἢ ἀφορίζεται. Οἱ πάπες Ρώμης δέν ἀποτελοῦν ἐξαίρεση.

Ὁ Μέγας Φώτιος και οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Συνόδου αὐτῆς ὑποστήριξαν τά πρεσβεΐα τιμῆς ὡς ἀναγκαΐα ἐκκλησιολογική ἀρχή για τήν διατήρηση τῆς ἐνότητος τῆς ἀνά τήν οἰκουμένη Έκκλησίας. Κατά τά πρεσβεΐα τιμῆς, ὅμως, ἡ διατήρηση αὐτή τῆς ἐνότητος σαφῶς δέν νοεΐται ὡς ἐπιβολή ἀπό ἕνα πρώτο, ὁ ὁποῖος βρίσκεται υπεράνω τῆς Έκκλησίας ὡς αὐθεντία. Ἡ θέση αὐτή σαφῶς ἐκφράζεται σέ ἐπιστολή τοῦ Ἁγίου Φωτίου, στήν ὁποῖα τονίζει τήν Ὁρθόδοξη ἐρμηνεία τοῦ Εὐαγγελικοῦ χωρίου «κἀγὼ δέ σοί λέγω ὅτι σύ εἶ Πέτρος και ἐπί ταύτην τήν πέτραν οἰκοδομήσω μου τήν Έκκλησίαν...» Ματθ. ις' 18-19. Ἡ ἐρμηνεία αὐτή ὁδηγεΐ στήν καΐρια ἐκκλησιολογική ἀρχή ὅτι ὁ κάθε ἐπίσκοπος εἶναι ἰσότιμος ὡς πρὸς τήν ἀρχιερωσύνη του. Ὁ Ὁρθόδοξος πάπας Ρώμης και ὄχι ὁ σημερινός αἰρεσιάρχης ἔχει τό προνόμιο τῆς τιμῆς και πρέπει νά τηρεΐ τούς Ἱερούς Κανόνες τῆς Έκκλησίας, και αὐτό τό προνόμιο πρέπει νά γίνεται μέσα στό πνεῦμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Ὁρθόδοξος πάπας Ρώμης δέν ἔχει ἀρμοδιότητες σέ ἄλλες ἐκκλησιαστικές περιφέρειες. Ὅταν ὁ πάπας Ρώμης δέν τηρεΐ τούς Ἱερούς Κανόνες και θέτει τόν ἑαυτό του υπεράνω τῆς Έκκλησίας, τότε μπορεΐ νά καθαιρεθεΐ, ὅπως συνέβη μέ τόν πάπα Νικόλαο Α', πού καθαιρέθηκε, γιατί ἀναμείχθηκε στήν Κωνσταντινούπολη και τήν Βουλγαρία.

Εἶναι πολύ χαρακτηριστικός ὁ ἀ' Ἱερός Κανόνας, πού συνέταξε ἡ Σύνοδος αὐτή κατά τήν πέμπτη πράξη της, ὁ ὁποῖος θεσπίζει τήν αὐτονομία κάθε ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως σέ θέματα τάξεως και πειθαρχίας. Μέ τόν Ἱερό αὐτόν Κανόνα γίνεται ἀποδεκτό τό Συνοδικό Σύστημα διοικήσεως και ἀποσαφηνίζεται ὅτι τό πρωτεΐο τοῦ Ὁρθοδόξου πάπα Ρώμης δέν εἶναι πρωτεΐο ἐξουσίας, ἀλλά πρωτεΐο τιμῆς, δηλ. ὁ Ὁρθόδοξος πάπας Ρώμης και ὄχι ὁ σημερινός πού αὐτός και οἱ προκάτοχοί του ἔχουν ἐκπέσει ἀπό τό ἔτος 1014 εἰς δεινές αἰρέσεις δέν εἶναι κεφαλή ὅλης τῆς Έκκλησίας, δέν εἶναι ἡ πηγή τῆς ἱερωσύνης κ.ἄ., και κατά συνέπεια, δέν ἔχει ἀρμοδιότητα στίς ἄλλες ἐκκλησιαστικές διοικήσεις. Ὁ Ἱερός αὐτός Κανόνας ἔχει καΐρια ἐκκλησιολογική σημασία και ἀποτελεΐ ἐπανορθωτικό διάβημα κατά τῆς πυραμιδικῆς δυτικῆς «παγκόσμιας» ἐκκλησιολογίας, ἡ ὁποῖα ἐκφράσθηκε στή ληστρική Σύνοδο τοῦ 869-870, κατά τήν ὁποῖα ἡ μόνη ἀληθινή Τοπική

Ἐκκλησία, μέ τήν ἔννοια τῆς καθολικότητας, εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ταυτίζεται μέ μία παγκόσμια Ἐκκλησία, καί ὁ μόνος οὐσιαστικός ἐπίσκοπος εἶναι ὁ πάπας Ρώμης.

Β) Τό δεύτερο σημεῖο, πού ἀπασχόλησε τήν Η' (8η) Ἀγία καί Οἰκουμενική Σύνοδο, εἶναι τό θέμα τοῦ Filioque, πού εἰσήγαγαν οἱ Φράγκοι στό Σύμβολο τῆς Πίστεως, ὅτι δηλ. τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ὡς ὑπόσταση ἀπό τόν Πατέρα καί τόν Υἱό.

Τό πρῶτο καί κύριο αἷτιο τοῦ σχίσματος τοῦ 1054, δηλ. τῆς ἀπόσχισης καί ἀποκοπῆς τοῦ πρεσβυγενοῦς Πατριαρχείου τῆς Δύσεως, τῆς αἵρέσεως τοῦ Παπισμοῦ ἀπό τήν Μία, Ἀγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἦταν ἡ αἵρεση τοῦ Filioque. Τό Filioque εἶναι φοβερή αἵρεση, ἐπειδή α) εἶναι ἀντίθετο πρὸς τά ἀψευδέστατα λόγια του Ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, πού εἶπε ὅτι «τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται»⁸. Ἔχουμε δηλ. κατάφωρη ἀθέτηση τοῦ Ἰδίου τοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ. β) Εἶναι ἀντίθετο πρὸς τό Σύμβολο τῆς Πίστεως Νικαίας-Κων/λεως, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο «(πιστεύω) καί εἰς τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, τό Κύριον, τό Ζωοποιόν, τό ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορευόμενον». Ἔχουμε δηλ. ἀθέτηση καί τῶν δύο Ἀγίων καί Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς Α' καί τῆς Β'. γ) Εἶναι ἀντίθετο πρὸς τόν 7ο Ἱερό Κανόνα τῆς Γ' Ἀγίας καί Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ὁποῖος ἀπαγορεύει ὁποιαδήποτε πρόσθεση ἢ ἀφαίρεση στό Σύμβολο τῆς Πίστεως⁹. Ἔχουμε δηλ. ἀθέτηση καί τῆς Γ' Ἀγίας καί Οἰκουμενικῆς Συνόδου. δ) Καταστρέφει τίς σχέσεις μεταξύ τῶν προσώπων τῆς Ἀγίας Τριάδος καί συγχέει τά ἀκοινωνήτα ὑποστατικά ιδιώματα τῶν τριῶν προσώπων. ε) Ὑποβιβάζει τό Ἅγιον Πνεῦμα στό ἐπίπεδο τοῦ κτίσματος, καί στ) εἰσάγει δυαρχία στήν Ἀγία Τριάδα. Ἐφόσον καί ὁ Υἱός εἶναι πηγὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἄρα ἔχουμε δύο πηγές, δύο ἀρχές στήν Ἀγία Τριάδα, τόν Θεό Πατέρα καί τόν Υἱό. Βέβαια, πίσω ἀπό τήν αἵρεση τοῦ Filioque δέν κρύβεται τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἄλλη φρικτὴ αἵρεση τοῦ πάπα Ρώμης, ἡ ὀφρὺς, ἡ ἀλαζονεία, τό ἀλάθητο καί τό πρωτεῖο ἐξουσίας του, νά νομοθετεῖ μόνο αὐτός πάνω ἀπό τά παραδεδομένα ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως θεολογεῖ μέ ὀξύνοια ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς¹⁰.

Ἡ συζήτηση γιά τό σοβαρό αὐτό ζήτημα ἔγινε κατά τήν ἕκτη συνεδρία καί ἀποφασίσθηκε νά ἀπαγορευθεῖ αὐτὴ ἡ κακοδοξία. Μέ πρόταση τοῦ παρισταμένου Αὐτοκράτορα Βασιλείου, ἡ Σύνοδος ἀποφάσισε νά καταδικάσει τό Filioque, δηλ. τήν εἰσαγωγή στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ἀπό τούς Φράγκους τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ

Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρός καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ, πού εἰσήγαγαν οἱ Φράγκοι καί στήν Βουλγαρία.

Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ ἐπί Μ. Φωτίου Σύνοδος τοῦ 879-880 μ.Χ. εἶναι ὄντως ἡ Η΄ (8η) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδος τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ἔτσι ἔχει περάσει στήν ἀλάνθαστη συνείδηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Σήμερα, οἱ αἰρεσιάρχες πάπες Ρώμης δέν ἀριθμοῦν τήν Σύνοδο τοῦ 879-880 μ.Χ. ὡς τήν Η΄ (8η) Ἁγία καί Οἰκουμενική Σύνοδο, ἀλλά στή θέση της ἀριθμοῦν τήν ληστρική σύνοδο τοῦ 869-870, ἡ ὁποία κατεδίκασε τόν Μ. Φώτιο, καθυβρίζοντες τόν Ἰσαπόστολο Ἅγιο ὡς δῆθεν «αἰρεσιάρχη».

ΕΚ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ.

1. **ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, Πηδάλιον, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσ/κη 2003, σσ. 361-366.**
2. **ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, Τόμος Χαράς, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσ/κη 1985, σσ. 257-386.**
3. **ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, Πηδάλιον, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσ/κη 2003, σ. 118.**
4. **ΣΕΒ. ΜΗΤΡ. ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ κ. ΙΕΡΟΘΕΟΣ, Περί τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐν Κων/λει ἐν ἔτει 879-880 μ.Χ. συγκληθείσης Συνόδου ὡς Ὁγδότης Οἰκουμενικῆς, μή ἀναγνωσθεῖσα Εἰσήγησις στήν Ι.Σ.Ι., Ὀκτωβρίου 2011.**
5. **ΣΕΒ. ΜΗΤΡ. ΓΟΡΤΥΝΟΣ κ. ΙΕΡΕΜΙΑΣ, Περί τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐν Κων/λει ἐν ἔτει 1351 μ.Χ. συγκληθείσης Συνόδου ὡς Ἐνάτης Οἰκουμενικῆς, μή ἀναγνωσθεῖσα Εἰσήγησις στήν Ι.Σ.Ι., Ὀκτωβρίου 2011.**
6. **ΘΕΟΦ. ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΒΥΔΟΥ κ. ΚΥΡΙΛΛΟΣ, Ἡ Ρώμη καί τό Παπικό Πρωτεῖο ἐπί Πατριαρχείας Ἰγνατίου καί ἰ. Φωτίου (847-886), ἡ Η΄ Οἰκουμενική Σύνοδος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (869-870).**
7. **ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΖΥΜΑΡΗΣ, Ἱστορική, δογματική καί κανονική σπουδαιότητα τῆς Συνόδου τῆς Κων/λεως (879-880), διδακτορική διατριβή.**
8. **Ἐὺ. 15, 26.**

9. ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ, Πηδάλιον, έκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσ/κη 2003, σσ. 173-176.

10. ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, Λόγος Α΄ αποδεικτικός περί τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος 4, 32, έκδ. Γρηγόριος Παλαμᾶς, ΕΠΕ 1, Θεσ/κη 1981, σ. 86.

Πηγή : <https://impantokratoros.gr>